

(*AlcM*).

D'Ag. en dóna una cita en doc. ross. de c. 1300; «totes obres de camge e d'espert» (Finke, *Acta Ar.* III, 157) en un doc. de Perpinyà de c. 1306; i des de llavors abunda bastant la documentació. És un mot d'ús general en totes les regions de la llengua, si bé, com és natural per raons ecològiques, enllac no se'n parla tant ni se'n troben tantes mencions vives, literàries i folklòriques, com a les Balears i terra valenciana, ací en particular a les terres altes de la Plana, de la Ribera i de la Marina i Horta d'Alacant: *espárt* Estubeny (1962), i pertot la dita meteorològica del tipus «si Espadà té capell, pika spárt i fes cordell» (Xilxes, 1961); «si Mongó id., id.», Mq. de Dénia (aplicada igualment a Bèrnia, Puigcampana, etc.) ens avisa del gran descabellament de l'explotació de l'espert per a corderia, àdhuc en el nivell domèstic.

El gr. *σπάρτος* no és derivat de *σπείρω* 'jo sembro' (que l'espert no se sembra), com s'havia dit, sinó emparentat amb *σπείρα* 'espiral', 'corda', *σπείρος* 'teixit'; els grecs i romans van aplicar el nom d'una planta semblant a la gínesta, que neix a Grècia i ja va anomenar Homer, a l'espert, planta nativa d'Hispania, emprada per als mateixos usos; no sembla, doncs, que hi hagi raó en l'afirmació d'Aldrete (*Origen de la L. Cast.*, p. 40v1) que *spartum* sigui un antic mot hispànic pre-romà. Altrement en romànic aquest mot solament s'ha conservat, amb caràcter hereditari, en les tres llengües hispano-romàniques (com sigui que l'it. *sparto* no figura més que en les traduccions d'obres espanyoles del S. xvi adduïdes per Zaccaria), però això és precisament perquè en el territori de les altres no hi creix l'espert.

DERIV.: *Espartada*: «per agafar tords posen l'anvisk en una *aspartà*», Quatretonda (1962). *Espartar v.*; *espartar* coll.; les illetes immediates a Eivissa són llocs ocupats per esteses d'espert, d'on llurs noms, com *Illa de l'Espart* o *s'Espartar*, i les més importants *l'Espardell* (<-tell) i *l'Espalmador* (probt. < l'Espart Major).¹ *Espartejar*. *Esparter* [1454, *AlcM*; «spartarius», Onofre Pou, *TbPu.*, 163; doc. de 1631, veg. *OncmCat.*, s. v. *Arnella*]. *Esparteria* [1449]. *Espartera* 'mata d'espert' (Llutxent, 1962; nom de diverses muntanyes valencianes, també *La Sparterçta* Gaianes, 1963). + *Espartí*: *aspartíns* «rotllos d'espert per a premsar olives i raïms» (Xilxes, 1961) si bé en altres bandes el mot, amb aquesta forma, coincideix del tot amb el sentit d'*esportí* derivat d'*esporta* i allí hi deu haver suma i confusió dels dos mots. *Espartó*; *espartonada*.

D'espert es va derivar *espartenya* 'calçat d'espert', ja usat per Eiximenis: «gúmenes, cordes, trenelles, cabassos, astores, *espartenyas* ---» (*Regiment*, *NCL.*, 33. 20), i avui encara usual a Ribagorça, des de la Vall de Boí (*la sparténa* Taüll, 1953; Pont de Suert)² a Lascuarri (1957) i Benavarri, a Tremp, Llitera, Baix Segre (Aitona, Serós, 1935), Gandesa i el Matarranya, i degué arribar més al Sud, car del català es devia pendre el murcià (Lemus, *Voc. Panocho*) i andal. *espartañas* (AlcVenceslada, i ja en Nebrija).

Però en la història de la llengua ha estat sempre

espartenya [1317] la forma dominant, que ja figura en el *Consolat de Mar*: «sobregardians --- deven haver --- los arcs e les sabates d'aquells que hom pren a terracenia, e les *sperdenyes*», si bé és en una de les parts últimes i menys antigues de l'obra, cap. 313; l'*InuLC* recull «sàrria d'*esperdenyes*», a. 1317, o *espartenyas* en un altre doc. d'aquell any («cercles de semals e de bótes, la somada, 1 dr.; sàrria d'*espartenyas* ---; 1 somada de dogam e de fonels ---», *RLR* xxxi, 74); «*espartenya*: solea sparteas», 1507, *BusaN.*; «plantofa --- soletes o *espartenyas*: solea; *espartenyas* de espert o de cànem: calcei spartei vel canabini; *esp. de feltre* ---; botes de camí ---», *OPou* (*TbPu.*, 306). Sovint parlant de guerrillers, bandolers, guàrdies i esquadres: «ya porten *espartenya*, -beta fins al jonoll: / de nou pams ells travessen, - mireu quins mossos són», *MilàF* (*Romlo.*, 85.5, recollida a Argenton; «*espartenya* blanca al peu ---» en la cançó d'En Serrallonga); forma amb *d*, que no sembla haver-se d'explicar com a mossàrab (amb pron. arabitzada *rd*), puix que és igualment arrelada en tot el territori lingüístic i ja documentada en el Rosselló des de 1311, sinó com a derivat un poc tardà i anològic dels mots en *-ard*, més nombrosos que en *-artu*, quan ja s'havia ensordit la *-d* en fi de mot.

Avui sento *espartenya* amb *d*, en el Nord, des del rossellonès (*espartèna* Formiguera de Capcir, 1960) fins al Pallars Superior *espartèna* (*asp.*, *esp.*) a Cardós i Vall Ferrera (1932-4), a totes les illes (eiv., *PzCabr.*) i tot al llarg del País Val., des de Morella (Xiva, 1961) per la Plana (Vilafamés, Castelló, 1961), fins a Sueca, Alcoi i Alacant (*AlcM*). Sempre i pertot ha constatat com a calçat típic de la gent catalana, com ho subratlla Mistral en un episodi de *Nerto*: «la chourmo --- lis *espartino* a sis artèu --- parlo --- en catalan» (v, 268), i de Poc. ha passat alterat al fr. *espartille* [1841], abans *espartille* [Trévoux, 1752, Mistral trad. fr. de *Nerto*], i algunes vegades *espartignes* en textos més antics (Lacurne; WFSchmidt, *BbZRP*. LIV, 56). Tanmateix *espartenba* apareix ja un cop en els Comptes Bonis montalbanesos del S. xiv (*PSW* III, 244) i *espartenba* té alguna ext. en gascò pirinenc (espec. l'aranès), d'on pogué passar al bc. dial. *espartin* (Sule, Benaparra, Baztan i Roncal), cf. Schuchardt, *ZRP*. xv, 115. Hi ha un port. antiq. *espartenbas*, calçat de pastora, però és un hapax en F. d'Alvares do Oriente, ed. 1781 (cit. Cortesão, *Subs.*) que deu ser manllevat.

La fabricació de les *espartenyas* constitueix una indústria típica i molt antigament arrelada, amb producció en massa, de certes poblacions rosselloneses i valencianes (Sant Llorenç de Cerdans, Xiva de Morella, etc.), on encata 1959-61 visito algunes dotzenes de fàbriques o fabriquetes; a CastellóPna. feien constatar que les *espartenyas* velles eren les d'espert, no de cànem (i potser no és infundada l'opinió que hi he sentit que d'ací ve *Esparduusser* cogn., -ucer CdPna., *D'Ag.*); a Vilafamés em parlaven de les *espartenyas* que hi «fan amb llata i cordell d'espert» (1961).

Espardenyer [1311 ross. «ni a filaneres de lana ni a *esparteners* de li», *InuLC*]; que suposo grafia imper-